

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

«Ήμουν κι εγώ εκεί»

Συγγραφή: ΜΑΡΙΝΑ ΑΡΕΤΑΚΗ

Εφαρμογή: ΜΕΛΠΙΑ ΜΑΥΡΙΔΗ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ήμουν κι εγώ εκεί

Εφαρμογή σεναρίου

Μέλπα Μαυριδής

Δημιουργία σεναρίου

Μαρίνα Αρετάκη

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Λογοτεχνία

Τάξη

Γ΄ Γυμνασίου

Σχολική μονάδα

7^ο Γυμνάσιο Ρόδου

Χρονολογία

Από 21-11-2014 έως 16-01-2015.

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

Φιλολογικής ζώνης:

Ιστορία

Ημιτυπικές και άτυπες διαδικασίες εκπαίδευσης:

Σχολικές γιορτές

Χρονική διάρκεια

14 ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: Wiki, συνεργατικά έγγραφα Google Drive.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Για τον μαθητή: έπρεπε να έχει διδαχθεί το κεφάλαιο που αφορά στην ελληνική επανάσταση του 1821 από το βιβλίο Ιστορίας, να είναι εξοικειωμένος με τη χρήση του Wiki και της δημιουργίας συνεργατικών εγγράφων στο Google Drive.

Για το σχολείο: έπρεπε να είναι διαθέσιμο το εργαστήριο πληροφορικής.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Μαρίνα Αρετάκη, Ήμουν κι εγώ εκεί, Νεοελληνική Λογοτεχνία Γ' Γυμνασίου, 2013.

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το σενάριο κινείται ανάμεσα στη Λογοτεχνία και την Ιστορία και συνιστά εμβάθυνση της διδασκαλίας της ελληνικής επανάστασης του 1821 από το βιβλίο της Ιστορίας και μία πρόταση για τη διδασκαλία των απομνημονευμάτων από το βιβλίο της Λογοτεχνίας. Το λογοτεχνικό είδος των απομνημονευμάτων είναι και το νήμα που συνδέει τα δύο γνωστικά αντικείμενα, όπως φανερώνει και ο τίτλος του σεναρίου «Ήμουν κι εγώ εκεί».

Τις περισσότερες ώρες η τάξη βρισκόταν στο εργαστήριο πληροφορικής και ολοκλήρωσε εκεί τις διαφορετικές δραστηριότητες: διεύρυνση του σχολικού εγχειριδίου Ιστορίας με τη χρήση υπερσυνδέσμων, έρευνα και χρήση της ψηφιακής Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης *Ανέμη*, ανάγνωση απομνημονευμάτων που βρίσκονται σε ψηφιακή μορφή, μελέτη των *Απομνημονευμάτων* του Μακρυγιάννη και

διερεύνηση της λογοτεχνικότητάς τους, δημιουργική γραφή (παραγωγή μιας πρωτοπρόσωπης αφήγησης που περιέχει ιστορικά στοιχεία).

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Παρά το γεγονός ότι στο ελληνικό σχολείο είναι σύνηθες το φαινόμενο του κατακερματισμού των επιστημονικών πεδίων, η ελληνική επανάσταση του 1821 είναι ένας χώρος συνάντησης της επιστήμης της Ιστορίας και της Λογοτεχνίας στη Γ΄ Γυμνασίου, μια συνάντηση που μπορεί να έχει ποικίλες εκδοχές.

Η κεντρική ιδέα του σεναρίου είναι η σύγκλιση Ιστορίας και Λογοτεχνίας σε κείμενα βιοματικά, προσωπικά, αυτοβιογραφικά. Η μελέτη αυτών των υβριδικών κειμένων βοήθησε στην κατανόηση τόσο της Ιστορίας όσο και της Λογοτεχνίας και ενίσχυσε μια περισσότερο βιοματική προσέγγιση μακρινών ιστορικών γεγονότων από την πλευρά των μαθητών.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με το σενάριο αυτό επιδιώξαμε οι μαθητές:

- να συνειδητοποιήσουν την εσωτερική σχέση Λογοτεχνίας και Ιστορίας,
- να συνδιαλεχθούν με βιοματικό τρόπο με ένα μακρινό για αυτούς γεγονός, όπως είναι η ελληνική επανάσταση του 1821,
- να μάθουν ότι υπάρχουν ψηφιακές βιβλιοθήκες,
- να γνωρίσουν καλύτερα τα δύο σχολικά βιβλία και να τα αντιληφθούν ως ένα ενιαίο σύνολο και όχι ως κεφάλαια με κατακερματισμένες πληροφορίες,
- να αντιληφθούν ότι ένα σχολικό βιβλίο σε ψηφιακή μορφή μπορεί συνεχώς να εμπλουτίζεται και ότι δεν είναι στατικό και αμετάβλητο.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με το σενάριο αυτό επιδιώξαμε οι μαθητές:

- να αντιληφθούν την αναφορικότητα της λογοτεχνίας και τη στενή σχέση της με την επιστήμη της Ιστορίας,
- να ξεχωρίζουν τα είδη της πρωτοπρόσωπης αφήγησης (απομνημόνευμα, ημερολόγιο, αυτοβιογραφία),
- να αντιληφθούν ότι η λογοτεχνικότητα ενός κειμένου μπορεί να μην ανήκει στις προθέσεις ενός συγγραφέα,
- να προβληματιστούν για τον τρόπο με τον οποίο ένα λογοτεχνικό κείμενο εντάσσει ιστορικά στοιχεία,
- να κατανοήσουν τις αλλαγές που κάνει ένας συγγραφέας όταν γράφει μυθοπλασία ακόμα και όταν χρησιμοποιεί ιστορικές πηγές,
- να κατανοήσουν ότι ένα λογοτεχνικό πρόσωπο έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ταυτότητας.

Γραμματισμοί

Με το σενάριο αυτό επιδιώξαμε οι μαθητές:

- να μπορούν να αναγνωρίζουν εύκολα τα (βασικά) λογοτεχνικά είδη,
- να μπορούν να βρίσκουν μια ιστορική πληροφορία σε ένα κείμενο που δεν είναι ιστορικό,
- να είναι σε θέση να κωδικοποιήσουν σε έναν εννοιολογικό πίνακα τις γνώσεις που απέκτησαν για ένα θέμα,
- να φέρουν εις πέρας μια απλή έρευνα σε μια πανεπιστημιακή ψηφιακή βιβλιοθήκη,
- να μπορούν να διαβάζουν και να κατανοούν κείμενα μιας άλλης εποχής και να τα συνδέουν με το μάθημα της Ιστορίας,
- να μπορούν να εντοπίζουν τις διακειμενικές σχέσεις,
- να μπορούν να συνθέτουν ένα πλασματικό πρόσωπο,
- να γράψουν μία αφήγηση με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά,
- να μπορούν να παραπέμψουν σε μία ιστορική πηγή.

Διδακτικές πρακτικές

Το σενάριο στηρίχτηκε στην εργασία των ομάδων, αλλά η τάξη εργάστηκε και ως ολομέλεια για σύντομα διαστήματα. Οι δραστηριότητες ήταν κάποτε κοινές, κάποτε διαφορετικές για τις ομάδες, ίδιου τύπου όμως, έτσι ώστε η κάθε ομάδα να παρακολουθεί την άλλη εύκολα.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Είναι εύκολο για τον εκπαιδευτικό που διδάσκει στη Γ΄ Γυμνασίου να διαπιστώσει τα σημεία επαφής στην ύλη των δύο μαθημάτων, Λογοτεχνίας και Ιστορίας, και φυσικό να μεταβαίνει, αρκετές φορές, από το ένα στο άλλο. Το σενάριο εφαρμόστηκε για να συστηματοποιήσει αυτήν τη μετάβαση, να δημιουργήσει έναν κοινό χώρο για τα δύο αντικείμενα μελέτης και να κάνει ορατή στους μαθητές τη βαθύτερη σύνδεσή τους.

Η συχνή αμηχανία καθηγητών και μαθητών όσον αφορά στη σχολική γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου δείχνει πως η επαφή με ένα σημαντικό γεγονός της ελληνικής ιστορίας είναι μάλλον υποτυπώδης μέσα στο υπάρχον σχολικό σύστημα και υπάρχει η ανάγκη για μια εκ νέου βιωματική προσέγγιση του ιστορικού αυτού γεγονότος.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το σενάριο αντλεί από τα ανθολογούμενα λογοτεχνικά κείμενα της Γ΄ Γυμνασίου καθώς και από το κεφάλαιο του σχολικού εγχειριδίου της Ιστορίας που είναι αφιερωμένο στην ελληνική επανάσταση του 1821 και αποτελεί εμβάθυνση σε μια ενότητα που θεωρείται «βασική ύλη» της τάξης.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Στο συγκεκριμένο σενάριο η χρήση των ΤΠΕ βοήθησε στο να αλλάξει η σχέση των μαθητών με το σχολικό εγχειρίδιο που το αντιλαμβάνονται πλέον ως ένα κείμενο που μπορεί να γίνει πολυτροπικό με τη δική τους συνδρομή. Οι δραστηριότητες του σεναρίου βοήθησαν τους μαθητές να αντιληφθούν τη σχέση των δύο διαφορετικών πεδίων, Λογοτεχνίας και Ιστορίας. Συνειδητοποίησαν επίσης την ύπαρξη ψηφιακών

βιβλιοθηκών και κατανόησαν τη δυνατότητα πρόσβασης σε πρωτογενείς πηγές. Το διαδίκτυο έγινε έτσι αντιληπτό ως μια τεράστια βιβλιοθήκη.

Οι μαθητές συνεργάστηκαν σε διαδικτυακά κοινόχρηστα έγγραφα και συνειδητοποίησαν την έννοια της συνδημιουργίας και της ρευστότητας του κειμένου. Συνεργάστηκαν στον εικονικό χώρο του Wiki και είχαν τη δυνατότητα να παρακολουθούν την εξέλιξη των εργασιών όλων των ομάδων, να σχολιάζουν και να ανατροφοδοτούνται.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΑ Γ' Γυμνασίου:

Γιάννης Μακρυγιάννης, «[Απομνημονεύματα](#)»

Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, «[Αυτοβιογραφία](#)»

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Ισίδωρος Ζουργός. *Η αηδονόπιτα*, 476, 485-491. Αθήνα: Πατάκης, 2007.

Υποστηρικτικό/Εκπαιδευτικό υλικό

Ιστοσελίδες

Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού: [Ιωάννης Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα](#).

Ψηφιακό σχολείο: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων](#).

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο: [Γιώργος Σεφέρης. «Ένας Έλληνας-Ο Μακρυγιάννης»](#).

Πύλη για την ελληνική γλώσσα: Ιστορία και Λογοτεχνία: [Εμ. Ξάνθος, Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρείας](#).

Πύλη για την ελληνική γλώσσα: Ιστορία και Λογοτεχνία: Ν. Κασομούλης, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833* ([απόσπασμα α'](#) και [απόσπασμα β'](#))

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α' Φάση (2 ώρες)

1^η-2^η ώρα

Την πρώτη ώρα οι μαθητές στην τάξη τους, η οποία διαθέτει διαδραστικό πίνακα, ενημερώθηκαν για το σενάριο που επρόκειτο να εκπονήσουν και ξεναγήθηκαν στο Wiki που είχε δημιουργηθεί ειδικά για το σενάριο (με τις τεχνικές λεπτομέρειες του οποίου είχαν εξοικειωθεί πιο πριν). Στο Wiki ήταν αναρτημένο στους φακέλους κάθε ομάδας όλο το υλικό του σεναρίου.

Διανεμήθηκε στις ομάδες –οι μαθητές ήταν ήδη εξοικειωμένοι με την εργασία σε ομάδες– τυπωμένο το [1^ο Φύλλο Εργασίας](#) και οι μαθητές ξεφυλλίζοντας το βιβλίο των *Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* προσπάθησαν να βρουν τα κείμενα εκείνα που πίστευαν ότι συνδέονται με την Ελληνική Επανάσταση. Ανέτρεξαν στα περιεχόμενα και στα εισαγωγικά σημειώματα του βιβλίου τους και τα εντόπισαν. Συνολικά από τις ομάδες εντοπίστηκαν σχεδόν όλα τα αναμενόμενα κείμενα: ο «Θούριος» του Ρήγα, *Ο Ρωσσαγγλογάλλος*, *Ο Παπατρέχας* του Κοραή, «Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ» του Λόρδου Βύρωνα, τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη, η *Αυτοβιογραφία* της Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, οι «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» του Σολωμού και «Ο Δήμος και το καριοφίλι του» του Βαλαωρίτη. Αφού ολοκλήρωσαν την εργασία τους, προσπάθησαν να αντιστοιχίσουν τα κείμενα που είχαν βρει με την ιστορική αφήγηση των αντίστοιχων κεφαλαίων του βιβλίου της Ιστορίας που είχαν μαζί τους.

Την επόμενη ώρα οι μαθητές εργάστηκαν στο εργαστήριο πληροφορικής: κάθε ομάδα συμπλήρωσε στο Wiki στη σελίδα της με τίτλο «Λογοτεχνικά κείμενα σχετικά με την επανάσταση του 1821» τα αποτελέσματα της αναζήτησης της πρώτης ώρας¹. Επίσης, κάθε ομάδα στη σελίδα της με τίτλο «Από το βιβλίο της Ιστορίας» αντέγραψε το κατάλληλο κεφάλαιο από το ψηφιακό βιβλίο της Ιστορίας, το επικόλλησε και δημιούργησε υπερσύνδεσμο για το ψηφιακό βιβλίο της Λογοτεχνίας, στο κείμενο εκείνο που πίστευε ότι συνδέεται με το αντίστοιχο ιστορικό γεγονός. Κάθε ομάδα διάλεξε ένα λογοτεχνικό κείμενο για να το συνδέσει με την ιστορική αφήγηση.

¹ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο keimena_gia_epanastasi.

Στο τέλος της ώρας οι ομάδες παρουσίασαν τις εργασίες τους, έγινε συζήτηση και κάποιοι μαθητές πρόσθεσαν σχόλια στο Wiki στις εργασίες των άλλων ομάδων. Τους ανατέθηκε για το σπίτι η ατομική εργασία του 1^{ου} Φύλλου Εργασίας που αφορούσε στην *Αυτοβιογραφία* της Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου.

B' Φάση (8 ώρες)

3^η-4^η ώρα

Οι μαθητές εργάστηκαν στο εργαστήριο πληροφορικής. Στην αρχή, επειδή διαπιστώθηκε από τη διδάσκουσα ότι η ατομική εργασία δεν είχε εκπονηθεί από τους μαθητές στο σπίτι, έγινε συζήτηση στην ολομέλεια σε μια προσπάθεια να συνδεθεί η Μαρτινέγκου με τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό και τα ουμανιστικά ιδεώδη.

Οι δραστηριότητες που ακολούθησαν είχαν σκοπό να εξετάσουν τα απομνημονεύματα με διττό τρόπο: ως λογοτεχνικό είδος και ως ιστορική πηγή. Με την πρώτη επιχειρήθηκε να διασαφηνιστεί το λογοτεχνικό είδος των απομνημονευμάτων. Οι μαθητές επεξεργάστηκαν το [2^ο Φύλλο Εργασίας](#) σε συνεργατικό έγγραφο στο Google Drive, ούτως ώστε να έχουν όλες οι ομάδες στη διάθεσή τους τις απαντήσεις στα ερωτήματα, καθώς καθεμία επεξεργάστηκε ένα σύντομο ερώτημα για τα απομνημονεύματα: τα συγγενικά λογοτεχνικά τους είδη, τις διαφορές απομνημονευμάτων-ημερολογίου και αυτοβιογραφίας, τα χαρακτηριστικά τους και την κατάρτιση μιας λίστας με τα ονόματα όσων έχουν γράψει απομνημονεύματα για την επανάσταση του 1821.

Για την εργασία τους οι μαθητές χρησιμοποίησαν το [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων](#). Επειδή παροτρύνθηκαν να μην κάνουν μηχανικά αντιγραφή-επικόλληση, αλλά να δημιουργήσουν δικό τους κείμενο συνοψίζοντας τις πληροφορίες που διάβασαν, η διαδικασία ήταν ιδιαίτερα χρονοβόρα, αφού υπήρχαν πολλές απορίες που έπρεπε να διασαφηνιστούν. Ως εργασία για το σπίτι τους ανατέθηκε η μελέτη του συνεργατικού εγγράφου.

5^η-6^η ώρα

Επειδή διαπιστώθηκε ότι παρόλες τις συστάσεις η συμπλήρωση του πίνακα στο συνεργατικό έγγραφο την προηγούμενη φορά έγινε με μηχανικό τρόπο και επειδή δεν ασχολήθηκε με αυτό στο σπίτι κανένας, οι μαθητές μελέτησαν ξανά όλες τις απαντήσεις που δόθηκαν, έγινε συζήτηση στην ολομέλεια για επίλυση τυχόν αποριών και ολοκληρώθηκε η πρώτη δραστηριότητα του 2^{ου} Φύλλου Εργασίας με τη δημιουργία εννοιολογικών χαρτών. Καθώς οι ομάδες είχαν στη διάθεσή τους το συνεργατικό έγγραφο, στο οποίο μπορούσαν να επανέλθουν ξανά και ξανά, κατάφεραν με επιτυχία να αποτυπώσουν διαγραμματικά σε εννοιολογικούς χάρτες τη γνώση που αποκόμισαν σχετικά με το λογοτεχνικό είδος των απομνημονευμάτων, δείγμα των οποίων έχει αναρτηθεί στα τεκμήρια που συνοδεύουν την παρούσα εφαρμογή. Οι εννοιολογικοί χάρτες αναρτήθηκαν στο Wiki στη σελίδα «Εννοιολογικοί χάρτες»² και σχολιάστηκαν από τις ομάδες.

7^η-8^η ώρα

Αυτή τη φορά οι ομάδες, ολοκληρώνοντας την τρίτη δραστηριότητα του 2^{ου} Φύλλου Εργασίας, περιηγήθηκαν στον ψηφιακό χώρο της [Ανέμης](#) (ψηφιακή βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κρήτης) για να αναζητήσουν απομνημονεύματα και να καταγράψουν τη λίστα όσων αφορούν στην ελληνική επανάσταση. Χρησιμοποίησαν την Αναζήτηση με συγκεκριμένα ονόματα και τους ζητήθηκε να “κατεβάσουν” το αρχείο κάποιου βιβλίου και να το ξεφυλλίσουν. Η δυσκολία τους στο να κατανοήσουν ένα τόσο μεγάλης έκτασης κείμενο, χωρίς περιεχόμενα, σε μια γλώσσα δύσκολη για μαθητές Γ΄ Γυμνασίου, ήταν τεράστια.

Δυστυχώς, η διαδικασία έγινε μηχανικά και έχασαν το ενδιαφέρον τους μόλις είδαν τα κείμενα. Για αυτό τους δόθηκε η εναλλακτική να μεταβούν στον φάκελο της ομάδας τους στο Wiki, στη σελίδα «Απομνημονεύματα του...» στην οποία για κάθε ομάδα είχε επιλεγεί από τη διδάσκουσα ένα μικρό απόσπασμα από τα απομνημονεύματα διαφορετικών προσώπων, να διαβάσουν το απόσπασμα, να βρουν

² Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο eniologikos.

και να μοιραστούν με τις άλλες ομάδες την ιστορική πληροφορία που εντόπισαν³. Μπορούσαν επίσης να καταγράψουν την άποψή τους για αυτό που διάβασαν με τη μορφή σχολίου. Ένα παράδειγμα:

Comments (1)

chara said
at 9:39 am on Dec 5, 2014
[Reply](#) [Delete](#)

Το απόσπασμα αναφέρεται στη μυστικότητα της Αρχής στη Φιλική Εταιρία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, μέχρι την έναρξη της επανάστασης, να μην γνωρίζουν τα μέλη της Εταιρίας ποια είναι η Αρχή και να υποθέτουν διάφορα άτομα. Αυτό δείχνει πόσο γενναίοι αλλά και πόσο αφοσιωμένοι ήταν στον αγώνα για την απελευθέρωση. Σήμερα οι περισσότεροι δεν θα εντάσσονταν σε τέτοιες ομάδες πόσο μάλλον αν δεν γνώριζαν ποιος είναι ο αρχηγός τους.

• Λογοτε

Pages

SideBar

X

[Το ψηφιακό Λογοτεχν](#)

Τέλος, δημιούργησαν έναν υπερσύνδεσμο προς το αντίστοιχο κεφάλαιο του ψηφιακού βιβλίου της Ιστορίας. Ακόμα και αυτή η εναλλακτική λύση είχε τις δυσκολίες της και χρειάστηκε η συνδρομή της διδάσκουσας σε κάθε ομάδα προκειμένου να εξομαλυνθούν νοηματικά τα αποσπάσματα.

9^η-10^η ώρα

Αυτό το δίωρο οι μαθητές στο εργαστήριο πληροφορικής διερεύνησαν με τη βοήθεια του Σεφέρη τη λογοτεχνική αξία των απομνημονευμάτων του Μακρυγιάννη δουλεύοντας το [3^ο Φύλλο Εργασίας](#). Καταρχάς, μελέτησαν μερικά αποσπάσματα από την [ομιλία](#) του Σεφέρη που εκφωνήθηκε το 1943 (η επιλογή των αποσπασμάτων είχε αναρτηθεί στο Wiki). Αφού εντόπισαν τα σημεία στα οποία ο Σεφέρης αντιμετωπίζει τον Μακρυγιάννη όχι (μόνο) ως ήρωα και απομνημονευματογράφο της επανάστασης αλλά ως λογοτέχνη, κατέγραψαν χαρακτηριστικά του πεζογράφου Μακρυγιάννη. Στη συνέχεια, προσπάθησαν να επαληθεύσουν όσα σχολιάζει ο Σεφέρης για τον Μακρυγιάννη, διαβάζοντας κάποια αποσπάσματα από το έργο του (η επιλογή των αποσπασμάτων είχε αναρτηθεί στο Wiki). Τέλος, μετά από συζήτηση στην ολομέλεια συνοψίστηκαν τα συμπεράσματά τους για τον απομνημονευματογράφο Μακρυγιάννη

³ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο [scolio_ston_kolokotroni](#).

και καταγράφηκαν στο Wiki⁴. Ως ατομική εργασία για το σπίτι ζητήθηκε η ανάγνωση αποσπασμάτων από τα απομνημονεύματα του [Κασομούλη](#) (είχαν αναρτηθεί στο Wiki) και αποσπασμάτων από το μυθιστόρημα του Ζουργού, *Η αηδονόπιτα* (σε φωτοτυπία).

Γ' Φάση (4 ώρες)

11^η-12^η ώρα

Επειδή οι ατομικές εργασίες δεν εκπονήθηκαν από τους μαθητές στο σπίτι, διαβάστηκαν μικρά αποσπάσματα και έγινε προφορική συζήτηση στην ολομέλεια για τον τρόπο ένταξης ιστορικών στοιχείων σε ένα λογοτεχνικό κείμενο.

Ακολούθως, οι μαθητές, στο εργαστήριο πληροφορικής, με το [4^ο Φύλλο Εργασίας](#) κλήθηκαν να παραγάγουν μια ομοδιηγητική αφήγηση ομαδικά, αφηγητής της οποίας θα ήταν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, παρόν σε μια στιγμή της Επανάστασης. Δόθηκε λίγος χρόνος για να αποφασίσουν για τον ήρωα/ηρωίδα τους και στη συνέχεια ανέτρεξαν στο βιβλίο της Ιστορίας τους, στα κείμενα που είχαν ήδη διαβάσει μέχρι τότε και μελέτησαν σχετικά με την ιστορική στιγμή την οποία θα ζούσε το πλασματικό πρόσωπο που είχαν κατασκευάσει.

Κάποιες ομάδες επέλεξαν την έξοδο του Μεσολογγίου, επειδή τα περισσότερα αποσπάσματα από τα απομνημονεύματα που είχαν διατρέξει συνδέονταν με αυτό το ιστορικό γεγονός. Κάποιες άλλες εμπνεύστηκαν από τις φωτογραφίες του βιβλίου της Ιστορίας και μετά ανέτρεξαν σε άλλες πηγές για περισσότερες πληροφορίες. Κάποιες ομάδες, με δική τους πρωτοβουλία, έψαξαν στο διαδίκτυο, με ελεύθερη αναζήτηση, περισσότερες πληροφορίες για το ιστορικό πρόσωπο που είχαν επιλέξει.

Αυτή η δραστηριότητα άρεσε περισσότερο από όλες στους μαθητές και δούλεψαν με πολύ κέφι. Η μόνη επώνυμη φωνή που ακούστηκε στις αφηγήσεις τους ήταν της Μπουμπουλίνας (αξιοποίησαν μάλιστα και στοιχεία από το απόσπασμα του βιβλίου *Ελένη ή ο Κανένας* της Ρέας Γαλανάκη, που υπάρχει στο βιβλίο τους). Οι

---

⁴ Βλ. ό.π. το αρχείο gia_to_makriganni.

άλλες ήταν ανωνύμων ανδρών, όπως ενός ναύτη που συμμετείχε στην πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη στο λιμάνι της Χίου, ενός άντρα που μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία, πολεμιστών και μιας γυναίκας που επέζησαν της Εξόδου στο Μεσολόγγι⁵.

13η-14η ώρα

Στο εργαστήριο πληροφορικής ολοκληρώθηκαν οι εργασίες των ομάδων, έγινε παρουσίασή τους στην ολομέλεια και ακολούθησε συζήτηση για την αξιολόγηση των εργασιών και ολόκληρου του σεναρίου. Οι μαθητές αξιολογήθηκαν σε όλες τις φάσεις από τη συμμετοχή τους στις εργασίες της ομάδας.

---

⁵ Βλ. ό.π. τα αρχεία teliko1, teliko2, teliko3, teliko4 και teliko5.

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τις επόμενες ώρες, όπως μόλις συζητήσαμε, θα εμβαθύνουμε στη σχέση ανάμεσα στην Ιστορία και τη Λογοτεχνία. Ας ξεκινήσουμε από αυτά που γνωρίζουμε κάπως καλά: τα δύο σχολικά βιβλία.

Κοιτάζουμε όλοι προσεκτικά τα περιεχόμενα του Ανθολογίου μας (αλλά και τα ίδια τα λογοτεχνικά κείμενα) και εντοπίζουμε όσα έχουν (οποιαδήποτε) σχέση με την ελληνική επανάσταση του 1821.

Αφού συμφωνήσει όλη η ομάδα ποια είναι αυτά τα κείμενα, τα καταγράφουμε συμπληρώνοντας τον πίνακα που βρίσκεται στη σελίδα του Wiki «Λογοτεχνικά κείμενα για την επανάσταση του 1821» στον φάκελο της Ομάδας σας. Σημειώνουμε το όνομα του συγγραφέα-ποιητή καθώς και το λογοτεχνικό είδος του κειμένου (ποίηση κλπ.).

Αν έχουμε χρόνο, σημειώνουμε και σε τι αναφέρεται το κάθε κείμενο (συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός ή πρόσωπο).

Συγγραφέας	Τίτλος	Λογοτεχνικό είδος	Περιεχόμενο

--	--	--	--

Στη συνέχεια, αποφασίζουμε ποιο κείμενο θα μπορούσε να τοποθετηθεί ως πηγή ή ως συνοδευτικό υλικό σε οποιοδήποτε σημείο στα κεφάλαια του βιβλίου της Ιστορίας που αναφέρονται στην επανάσταση.

Το επόμενο βήμα είναι να δημιουργήσουμε έναν υπερσύνδεσμο στο βιβλίο της Ιστορίας σε αυτό το σημείο που επιλέξαμε και αυτός ο υπερσύνδεσμος θα παραπέμπει στο κείμενο στο Ψηφιακό Βιβλίο του Ανθολογίου μας.

Πώς θα το κάνουμε αυτό; Πρώτα πρώτα αντιγράφουμε το σχετικό κεφάλαιο από το ψηφιακό βιβλίο [Ιστορίας Γ΄ Γυμνασίου](#) και το επικολλούμε στη σελίδα του Wiki «Από τις σελίδες της Ιστορίας». Εκεί δημιουργούμε έναν υπερσύνδεσμο που να παραπέμπει στο λογοτεχνικό κείμενο που έχουμε επιλέξει από το Ψηφιακό Βιβλίο του Ανθολογίου μας.

Ατομική εργασία 1

Στην ενότητα «Απομνημονεύματα», υπάρχει ένα κείμενο της Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου με τον τίτλο [Αυτοβιογραφία](#). Να το διαβάσετε και να εντοπίσετε την ιστορική πληροφορία που αφορά στην ελληνική επανάσταση του '21.

.....

Να σκεφτείτε σε ποιο σημείο του βιβλίου της Ιστορίας θα μπορούσαμε με υπερσύνδεσμο να παραπέμψουμε σε ένα τμήμα του κειμένου της Ελισάβετ.

.....

Επίσης, ας αναρωτηθούμε: θα μπορούσε το απόσπασμα αυτό να ανήκει στην ενότητα «Ελληνικός Διαφωτισμός» της Ανθολογίας μας; Γιατί ναι, γιατί όχι;

.....

2^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (κοινό, το επεξεργαζόμαστε στο Google Drive)

1^η δραστηριότητα

Ανάμεσα στα κείμενα που βρήκαμε την προηγούμενη ώρα, ποιο είναι αυτό που όχι μόνο έχει στενή σχέση με ιστορικά γεγονότα αλλά ο συγγραφέας του θα μπορούσε να πει «Ήμουν κι εγώ εκεί»;

Το βρήκατε εύκολα, έτσι δεν είναι; Είναι ολοφάνερο το είδος του κειμένου αυτού, έτσι δεν είναι;

Ας ψάξουμε να βρούμε έναν ορισμό του λογοτεχνικού αυτού είδους: (Μπορούμε να κάνουμε ελεύθερη αναζήτηση ή να κοιτάζουμε στο [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων](#)).

Στην 1^η ομάδα θα βρούμε με ποια άλλα λογοτεχνικά είδη συγγενεύουν περισσότερο τα απομνημονεύματα.

Στην **2^η ομάδα** θα αναζητήσουμε τη διαφορά απομνημονευμάτων και αυτοβιογραφίας.

Από την **3^η ομάδα** θα μάθουμε τη διαφορά απομνημονευμάτων και ημερολογίου.

Η **4^η ομάδα** θα βρει κάποια χαρακτηριστικά των απομνημονευμάτων.

Τέλος, η **5^η ομάδα** θα μας προμηθεύσει έναν κατάλογο με τα ονόματα όσων έχουν γράψει απομνημονεύματα για την επανάσταση του 1821. (Θα τον χρειαστούμε).

Ας ακούσουμε τι βρήκε κάθε ομάδα.

Μέχρι αυτή τη στιγμή έχουμε μάθει αρκετά για τα κείμενα που χαρακτηρίζονται ως απομνημονεύματα. Ήρθε η ώρα να κάνουμε έναν εννοιολογικό πίνακα στο κέντρο του οποίου θα είναι η λέξη «απομνημονεύματα».

Το πρόγραμμα <http://www.text2mindmap.com/#> είναι πολύ απλό –αν βέβαια γνωρίζετε κάποιο άλλο, είναι κι αυτό ευπρόσδεκτο. Αποθηκεύστε τον εννοιολογικό πίνακα ως φωτογραφία στην επιφάνεια εργασίας του ΗΥ και αναρτήστε τον στο Wiki στη σελίδα «Εννοιολογικοί χάρτες».

2^η δραστηριότητα

Ήρθε η ώρα να εισχωρήσουμε στα άδυτα μιας βιβλιοθήκης χωρίς όμως να μετακινηθούμε, από εδώ, από το εργαστήριό μας: πρόκειται για μια **ψηφιακή βιβλιοθήκη**. Έχει το ωραίο όνομα [Ανέμη](#) και ανήκει στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης. Άραγε η *Ανέμη* περιέχει κείμενα που μας ενδιαφέρουν και για τα οποία συζητάμε;

Όταν όλοι βρεθούμε στην αρχική σελίδα της, θα κάνουμε μια έρευνα που αφορά στα **απομνημονεύματα**. Καλύτερα να χρησιμοποιήσουμε έναν από τους δύο τρόπους:

Είτε (στον χώρο της **Αναζήτησης**) χρησιμοποιήσουμε τα ευρετήρια γράφοντας «**απομνημονεύματα**», είτε ψάξουμε ξεχωριστά για τον κάθε συγγραφέα για τον οποίο ενδιαφερόμαστε (να σχετίζεται με κάποιον τρόπο με την επανάσταση του 1821), θα έχουμε αποτελέσματα (όχι όμως άπειρα!).

Καταγράφουμε τα ευρήματά μας εδώ:

3^η δραστηριότητα

Στη συνέχεια, κάθε ομάδα μπορεί να κινηθεί με δύο τρόπους:

Είτε θα διαλέξει το κείμενο με το οποίο θα ασχοληθεί και θα το “κατεβάσει” στον Η/Υ για να το διαβάσει. (Όχι όλο! Μπορεί να το ξεφυλλίσει και να επιλέξει ένα κεφάλαιο ή κάποια ενότητα που την ενδιαφέρει και να τη διαβάσει.)

Είτε (αν σας φαίνεται πολύ δύσκολο το προηγούμενο...) μπορείτε να πάτε στον φάκελο της ομάδας σας στο Wiki στη σελίδα «Απομνημονεύματα του...» και αφού διαβάσετε το απόσπασμα που υπάρχει εκεί, να βρείτε την ιστορική πληροφορία που πιστεύετε ότι αξίζει να ανακοινώσετε στις άλλες ομάδες. Μπορείτε επίσης να καταγράψετε την άποψή σας για αυτό που διαβάσετε με τη μορφή σχολίου. Στη συνέχεια, να δημιουργήσετε έναν υπερσύνδεσμο στο αντίστοιχο κεφάλαιο του βιβλίου της Ιστορίας.

3^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ας δούμε τώρα τα απομνημονεύματα από μian άλλη οπτική, αυτήν της λογοτεχνίας. Γιατί άραγε στο Ανθολόγιο της Λογοτεχνίας μας υπάρχει ένα απόσπασμα από τα απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη (και όχι του Ξάνθου για παράδειγμα);

Ας πάρουμε τα πράγματα στην αρχή: στην ομιλία του στη Στοκχόλμη κατά τη βράβευσή του το 1963 με το βραβείο Νόμπελ ο ποιητής Γ. Σεφέρης αναφέρεται στον Μακρυγιάννη ως έναν από τους δασκάλους του. Τι να εννοεί άραγε;

Θα μας βοηθήσει σε αυτό αν διαβάσουμε μερικά αποσπάσματα από μια ομιλία του Σεφέρη που εκφωνήθηκε το 1943 (θα τα βρούμε αναρτημένα στο Wiki, ολόκληρο το κείμενο θα το βρούμε [εδώ](#)).

Σε αυτά τα αποσπάσματα εντοπίζουμε τα σημεία στα οποία ο Σεφέρης αντιμετωπίζει τον Μακρυγιάννη όχι (μόνο) ως ήρωα και απομνημονευματογράφο της επανάστασης αλλά ως λογοτέχνη.

Καταγράφουμε δύο χαρακτηριστικά του πεζογράφου Μακρυγιάννη.

.....
.....
.....

Ας διαβάσουμε τώρα κάποια αποσπάσματα των απομνημονευμάτων του Μακρυγιάννη που βρίσκονται αναρτημένα στο Wiki μας στη σελίδα «Από τα απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη».

Έχει άραγε δίκιο ο Σεφέρης, όταν λέει ότι ο Μακρυγιάννης ήταν μεγάλος πεζογράφος;

Βρίσκουμε ένα ή δύο σημεία των απομνημονευμάτων για τα οποία, κατά τη γνώμη μας, να ισχύουν όσα υποστηρίζει ο Σεφέρης.

.....
.....
.....

Τέλος, πιστεύετε ότι ο Μακρυγιάννης είχε την πρόθεση να γράψει λογοτεχνία;

Γράφουμε τα συμπεράσματά μας από όλη αυτήν την αναζήτηση στη σελίδα «Για το Μακρυγιάννη» στο Wiki

Ατομική εργασία 4

Θα διαβάσουμε δύο διαφορετικά κείμενα με το ίδιο θέμα: την έξοδο του Μεσολογγίου. Πρόκειται για δύο αποσπάσματα από τα απομνημονεύματα του γνωστού μας (πλέον) Κασομούλη (το κείμενο υπάρχει αναρτημένο στο Wiki) και για ένα άλλο από ένα μυθιστόρημα με τον ωραίο τίτλο *Η αηδονόπιτα* του Ισίδωρου Ζουργού (σας έχει δοθεί σε φωτοτυπία).

Θα εντοπίσουμε ποια στοιχεία από την αφήγηση του Κασομούλη χρησιμοποιεί ο Ζουργός.

Θα αναρωτηθούμε γιατί ο μυθιστοριογράφος διάβασε και χρησιμοποίησε τα συγκεκριμένα απομνημονεύματα.

Τέλος, μας αρέσει το μυθιστόρημα; Θα θέλατε να το διαβάσουμε και να γνωρίσουμε καλύτερα τους ήρωές του;

4^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Λοιπόν, ήρθε η ώρα να πούμε κι εμείς: 'Ήμουν κι εγώ εκεί!'

Πού; Μα μέσα στις φλόγες της Επανάστασης!

Το πρώτο που θα κάνουμε σε κάθε ομάδα είναι να βρούμε ένα πρόσωπο, ένα προσωπίο, έναν αφηγητή: θα διαλέξουμε όνομα, φύλο, ηλικία κλπ. Στη συνέχεια, θα διαλέξουμε ένα ιστορικό γεγονός μέσα στην Επανάσταση (από όποιο βιβλίο θέλουμε, ακόμα και από τα απομνημονεύματα που είχαμε διαβάσει τις προηγούμενες ώρες). Τέλος, θα διαλέξουμε τη χρονική στιγμή στην οποία θα μιλάει αυτός ο αφηγητής.

Έχουμε δέκα λεπτά μόνο για να τα βρούμε όλα αυτά. Μετά από δέκα λεπτά, ένας από κάθε ομάδα θα μας συστηθεί ως αυτό το πρόσωπο: θα μας πει ποιος/ποια είναι, σε ποια ηλικία βρισκόταν, όταν έζησε την Επανάσταση και πόσο χρονών είναι τη στιγμή που θα αφηγηθεί την ιστορία του.

Πριν αρχίσουμε να ερευνούμε και να γράφουμε, δεν πρέπει να ξεχνάμε δύο πράγματα: η αφήγηση θα είναι πρωτοπρόσωπη (ακριβώς για να μπορεί να πει ο αφηγητής μας: «ήμουν κι εγώ εκεί») και στο τέλος θα πρέπει να παραθέσουμε γραπτώς την πηγή ή τις πηγές μας (τίτλος, συγγραφέας, σελίδα).

Το κείμενό μας θα το γράψουμε στη σελίδα «Ήμουν κι εγώ εκεί» της ομάδας μας

Εμπρός, λοιπόν, ας μεταφερθεί η τάξη μας πίσω στον χρόνο!

Z. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Τα κείμενα που θα γραφτούν από τους μαθητές θα μπορούσαν με κατάλληλη επεξεργασία να γίνουν η βάση για τον επετειακό εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου.

H. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το σενάριο εκπονήθηκε αμέσως μετά τη διδασκαλία της Ελληνικής Επανάστασης στο μάθημα της Ιστορίας και αυτό διευκόλυνε τους μαθητές που μπορούσαν με σχετική ευχέρεια να διαχειριστούν τις ιστορικές πληροφορίες των κειμένων που μελετούσαν. Αυτό που τους δυσκόλεψε ήταν η γλώσσα των απομνημονευμάτων. Χρειαζόταν σε κάθε κείμενο, σε κάθε ομάδα, η διδάσκουσα να προστρέχει για τη γλωσσική και νοηματική εξομάλυνση.

Μια άλλη διαπίστωση είναι η αδυναμία των μαθητών να εντοπίζουν και να αξιολογούν μια πληροφορία σε ένα κείμενο. Για παράδειγμα, όταν έπρεπε να ανατρέξουν στο *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων* για τα απομνημονεύματα και να ασχοληθούν με τη διασαφήνιση του όρου, κατέφυγαν στην προσφιλή τακτική της αντιγραφής. Για αυτό χρειάστηκε να επανέλθουμε και να χρονοτριβήσουμε στη δημιουργία των εννοιολογικών χαρτών. Επίσης, ενώ στο πλαίσιο της ομάδας δραστηριοποιούνταν σχεδόν όλοι, στις ατομικές εργασίες στο σπίτι δε δούλευε κανένας.

Όλες οι δραστηριότητες του σεναρίου εκπονήθηκαν στο σχολείο για αυτό και απαιτήθηκαν περισσότερες ώρες από τις προβλεπόμενες στο αρχικό σενάριο. Η δραστηριότητα που κέρδισε τον ενθουσιασμό των παιδιών ήταν η τελευταία, για την οποία δούλεψαν με ζήλο, αξιοποίησαν τα στοιχεία που είχαν στη διάθεσή τους, ξεδίπλωσαν τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους και έφτιαξαν μικρές μεν, αλλά δροσερές και ενδιαφέρουσες αφηγήσεις. Έδειξαν επίσης, μεγάλο ενδιαφέρον για τον σχολιασμό των εργασιών των άλλων ομάδων.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρίας

«Εταιρία τοιαύτης φύσεως, αντικείμενον έχουσα την παλιγγενεσίαν ενός προ αιώνων δεδουλωμένου έθνους, δεν ήτο δυνατόν να υπάρξη άνευ αρχηγών. Η ομάς τούτων, ήτις έμελλε να αναλάβη την ανωτέραν διεύθυνσιν του τολμηρού και δυσκόλου τούτου έργου, ωνομάσθη Αρχή, άγνωστος και αφανής εις όλους τους προσηλύτους αδελφούς της Εταρίας ταύτης. Τα συμβάντα του αιμνήστου Ρήγα και Παπά Ευθυμίου και άλλα δικαιολογούμενα αίτια παρεκίνησαν τους Αρχηγούς να φυλάζωσι μυστικήν την Αρχήν μέχρι της ενάρξεως της Επαναστάσεως· δια τούτο πολλοί απατηθέντες εξέλαβον ως αρχηγούς διάφορα υποκείμενα όχι μόνον εκ των κατηχηθέντων προσηλύτων αδελφών της Εταρίας ταύτης, αλλά και εξ εκείνων οίτινες δεν είχαν γνώσιν, ίσως και διάθεσιν του επιχειρήματος.»

Εμ.Ξάνθος, Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρίας, Πάπυρος Πρεσς, Αθήνα χ.χ., σ.35.

Θ. Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα

«Η επανάστασις η εδική μας δεν ομοιάζει με καμμιάν απ' όσαις γίνονται την σήμερον εις την Ευρώπην. Της Ευρώπης αι επαναστάσεις εναντίον των διοικήσεών των είναι εμφύλιος πόλεμος. Ο εδικός μας πόλεμος ήτον ο πλέον δίκαιος, ήτον έθνος με άλλο έθνος, ήτον με ένα λαόν όπου ποτέ δεν ηθέλησε να αναγνωρισθή ως τοιούτος, ούτε να ορκιστή, παρά μόνον ό,τι έκαμνε η βία. Ούτε ο Σουλτάνος ηθέλησε ποτέ να θεώρηση τον ελληνικόν λαόν ως λαόν, αλλ' ως σκλάβους».

Θ. Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα, καταγραφή Γ. Τερτσέτης, εισ.-επιμ. Τάσος Βουρνάς, Αθήνα 1983 (ανατύπωση), σ.178.

Απομνημονεύματα της Επανάστασης των Ελλήνων

«Από τα μέσα Φεβρουαρίου (1826) άρχισαν πολλές φαμελλιαίς να υστερούνται το ψωμί. Μια Μεσολογγίτισσα, Βαρβάρηνα ονομάζετο, ήτις περίθαλπεν ασθενήν (και) τον αυτάδελφόν μου Μήτηρον, ετελείωσεν την θροφήν της και μυστικά (μαζί) με άλλαις δύο φαμελλιαίς Μεσολογγίτικες, έσφαξαν ένα γαϊδουράκι και το έφαγαν. Ταις ηύρα οπού έτρωγαν ερώτησα που ηύραν το κρέας και τρόμαξεν η ψυχή μου όταν άκουσα ότι ήτον γαϊδούρι. Μια συνδροφιά στρατιωτών Κραβαριτών είχεν έναν σκύλον και, κρυφά και αυτοί, τον έσφαξαν και τον μαγείρευσαν. Εμαθητεύθη και τούτο. Ημέραν παρ' ημέραν αυξάνουσα η πείνα, έπεσεν και η πρόληψις και όλα του να τρώγουν ακάθαρτα και άρχισαν αναφανδόν πλέον να σφάζουν άλογα, μουλάρια και γαϊδούρια και ακόμη να τα πωλούν μία λίρα την οκά οι ιδιοκτήται (των) και πού να προφθάσουν; Τρεις ημέραις απέρασαν και τελείωσαν και αυτά τα ζώα... Ο συνεργάτης του κου Γ. Μεσθενέα τυπογράφου, καθημενος εις την οικίαν μας, έσφαξεν και έφαγεν μίαν γάταν και έβαλεν τον ψυχογιούν του Στορνάρη και εσκότωσαν άλλην μίαν. Τούτος υπέμνησεν εις τους άλλους (να πράξουν το ίδιον) και εις ολίγαις ημέραις γάτα δεν έμεινεν. Ο Αγιομαυρίτης ιατρός (Π. Στεφανίτσης) εμαγείρευσεν τον σκύλον του με λάδι, από το οποίον είχαμεν αρκετόν και επαινούσεν το φαγί του ότι ήτον το πλέον νοστιμώτερον.»

Ν. Κασομούλης, *Απομνημονεύματα της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833*, τ. Β', εισ.-σχόλια Γιάννη Βλαχογιάννη, σ.241-242.

Απομνημονεύματα της Επανάστασης των Ελλήνων

Από τον πρόλογο του σχεδίου Εξόδου που συντάχθηκε το μεσημέρι της 10ης Απριλίου 1826:

«Εν ονόματι της Αγίας Τριάδος

Βλέποντες τον εαυτόν μας, το στράτευμα και τους πολίτας εν γένει μικρούς και μεγάλους παρ' ελπίδαν υστερημένους από όλα τα καταπείγοντα αναγκαία της ζωής προ 40 ημέρας και ότι εκπληρώσαμεν τα χρέη μας ως πιστοί στρατιώται της πατρίδος εις την στενήν πολιορκίαν ταύτην και ότι, εάν μίαν ημέραν υπομείνωμεν περισσότερον, θέλομεν αποθάνει όρθιοι εις τους δρόμους όλοι.

Θεωρούντες εκ του άλλου ότι μας εξέλιπεν κάθε ελπίς βοηθείας και προμηθείας, τόσον από την θάλασσαν καθώς και από την ξηράν (ώστε να δυνηθώμεν) να βαστάζωμεν, ενώ

ευρισκόμεθα νικηταί του εχθρού, αποφασίσαμεν ομοφώνως: Η έξοδό μας να γίνη βράδυ εις τας δύο ώρας της νυκτός της 10 Απριλίου, ημέραν Σάββατον και ξημερώνοντας των Βαΐων, κατά το εξής σχέδιον, ή έλθη ή δεν έλθη βοήθεια.»

Ν. Κασομούλης, *Απομνημονεύματα της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833, τ. Β΄, εισαγωγή και σχόλια Γιάννη Βλαχογιάννη, σ.259.*

Θ. Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα

«Την ημέραν των Βαΐων έκαναν γιουρούσι στο Μισολόγγι οι ήρωες του Μισολογγιού... μας ήλθε είδησις, μεγάλη Τετράδη, εις το δειλινό, που είχε παύσει η Συνέλευσις και είμεθα εις κάτι ίσκιους. Μας ήλθε είδησις ότι το Μισολόγγι εχάθη. Έτσι εβάλαμεν τα μαύρα όλοι, μισή ώρα εστάθη σιωπή που δεν έκρινε κανένας, αλλ' εμέτραε καθένας με τον νουν του τον αφανισμόν μας. Βλέποντας εγώ την σιωπήν, εσηκώθηκα εις το πόδι και τους ωμίλησα λόγια διά να εμψυχωθούν. Τους είπα ότι το Μισολόγγι εχάθη ενδόξως και θα μείνη αιώνας αιώνων η ανδρεία. Εάν βάλωμεν τα μαύρα και οκνεύσωμεν, θα πάρωμεν το ανάθεμα και θα πάρωμεν το αμάρτημα των αδυνάτων όλων.»

Θ. Κολοκοτρώνη *Απομνημονεύματα, καταγραφή Γ. Τερτσέτη, εισ.-επιμ. Τάσου Βουρνά, Αθήνα 1983 (ανατύπωση), σ.162.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Γιώργος Σεφέρης: Ένας Έλληνας - ο Μακρυγιάννης

Πηγή: Γιώργου Σεφέρη, *Δοκίμες*, έκδ. Ίκαρος, Άθηναι 1981 (Δ').

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ)

Στόν τόπο μας, όπου είμαστε τόσο σκληρά κάποτε αυτοδίδακτοι, ο Μακρυγιάννης στάθηκε ο πιο ταπεινός αλλά και ο πιο σταθερός διδάσκαλός μου.

Ο γενναῖος Μακρυγιάννης πώποτε μη ἀναγνώσας θὰ τραγουδήσει ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος στίς μέρες τῆς Γ' Σεπτεμβρίου. Γιατί τὸ γράψιμό του εἶναι, σχεδὸν ὀλότελα, μία δική του ἐφεύρεση. «Γράψιμο ἀπελέκητο» τὸ ὀνομάζει. Δεκαεφτὰ μῆνες ἔβαλε ὁ Βλαχογιάννης γιὰ νὰ τὸ ξεδιαλύνει, νὰ τὸ ἀποκρυπτογραφήσει θὰ ἴπρεπε νὰ ποῦμε, καὶ νὰ τὸ ἀντιγράψει.

Στὸ γράψιμο τοῦ Μακρυγιάννη, ποὺ εἶναι ἀδιάβαστο γιὰ τὸν ἀπροειδοποίητο ἀναγνώστη, συλλαβίζεις, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τίς λέξεις, τὴν ἐπίμονη βούληση τοῦ συγγραφέα νὰ ζωγραφίσει στὸ χαρτὶ τὸν ἑαυτό του.

Ὅπου βρεθεῖ, στὸ παλάτι ἢ στὴν καλύβα, μιλάει σταράτα, μιλάει μὲ ἀσφάλεια. Καὶ ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔχει ἔμφυτη μέσα του αὐτὴ τὴν ἀσφάλεια τῆς ἔκφρασης, μπορεῖ καὶ διατυπώνεται μὲ χρῶμα καὶ μὲ ἀποχρώσεις, μὲ τόνο καὶ μὲ ρυθμό.

Τὸ περιεχόμενο τῆς γραφῆς τοῦ Μακρυγιάννη εἶναι ὁ ἀτέλειωτος καὶ ὁ πραγματικὸς ἀγῶνας ἑνὸς ἀνθρώπου, ποὺ μὲ ὅλα τὰ ἐνστικτὰ τῆς φυλῆς τοῦ ριζωμένα βαριὰ μέσα στὰ σπλάχνα του, ἀναζητᾷ τὴν ἐλευθερία, τὸ δίκιο, τὴν ἀνθρωπιά.

Ο δεύτερος λόγος πού πιστεύω πώς ο Μακρυγιάννης είναι ο πιο σημαντικός πεζογράφος μας είναι γιατί τον νομίζω σαν ένα μεγάλο διδάσκαλο της γλώσσας μας. Άν εξαιρέσω την έρειπωμένη «Γυναίκα της Ζάκυθος» του Σολωμού, δέν ξέρω άλλο κείμενο στά νέα μας γράμματα πού νά διδάσκει τόσα πολλά όσο τὸ κείμενο τοῦ Μακρυγιάννη.

Άν ὅμως τὸ γλωσσικὸ ζήτημα τελείωσε, δέν πρέπει νά ξεχνοῦμε πὼς κανένας συγγραφέας δέν μπορεῖ νά σταθεῖ ἂν δέν εἶναι ἄρχοντας τῆς γλώσσας, ὄχι τῶν λεξικῶν ἢ τοῦ συνταχτικοῦ, ἀλλὰ αὐτῆς τῆς ζωντανῆς φύσης πού τοῦ μεταγίζει κάθε στιγμή πού ἀνασαίνει ἢ φυλὴ του. Καὶ γιὰ νά νιώσουμε καὶ ν' ἀφομοιώσουμε αὐτὴ τὴ φύση, θὰ πρέπει νά αισθανθοῦμε καὶ νά ζήσουμε κείμενα σαν τοῦ Μακρυγιάννη, πού εἶναι καθὼς πιστεύω κείμενα καθαρτήρια.

Ύφος εἶναι οἱ δυσκολίες πού βρίσκει ἕνας ἄνθρωπος γιὰ νά ἐκφράσει κάτι, ὕφος εἶναι ἡ ἀνθρώπινη προσπάθεια, «ὔφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος», ὅπως διδάσκει ἕνα σοφὸ ρητό. Γι' αὐτό, τὸ ὕφος τοῦ Μακρυγιάννη εἶναι τόσο πραγματικό. Καὶ μοναδικό, γιατί ἦταν μοναδικές οἱ δυσκολίες του. Μιλώντας σας γιὰ τὴν ὑλικὴ ὄψη τοῦ χειρογράφου τοῦ Μακρυγιάννη, σᾶς ἔλεγα πὼς μοιάζει μὲ μία οἰκοδομῆ ὅπου συλλαβίζει κανεὶς τὸ πέρασμα μίας ἀνθρώπινης προσπάθειας. Τὸ γράψιμό του εἶναι τὸ ἴδιο: μία χειροποίητη οἰκοδομῆ. Σὲ κάθε τῆς λεπτομέρεια, στὴν ἔνταση, στὴν εὐκολία, στὸ παραστράτημα, βλέπει κανεὶς τὸ πέρασμα ἐνὸς ὀλοζώντανου ἀνθρώπου. «Ὁ καλύτερος τρόπος νά κρίνουμε ἕνα κείμενο εἶναι νά κοιτάξουμε νά βροῦμε ποιὲς λέξεις του δὲ λειτουργοῦν», εἶπε κάποιος. Τὸ ποσοστὸ τῶν λέξων πού δὲ λειτουργοῦν στὸν Μακρυγιάννη εἶναι μικρότερο παρὰ στά ἔργα ὅλων τῶν πεζογράφων μας πού ξέρω.

Ὅπωςδήποτε, αὐτὸ τὸ ὕφος τῶν πραγμάτων, τὸ ὕφος τῆς ἀνάγκης, τὸ ὕφος τὸ ἀποτελεσματικό, τὸ βρίσκω στὸν Μακρυγιάννη. Ποτὲ δέν ξανακούσαμε στὴν

Έλλάδα μία τόσο άδρη φωνή. Κι αυτό δεν είναι λαογραφία. Ή φωνή του Μακρυγιάννη είναι ένας κλώνος από το στιβαρό δέντρο που έδωσε τον Έρωτόκριτο και τη Θυσία του Άβραάμ, τα δημοτικά μας τραγούδια, κι έδωσε ακόμη –προτείνω την ταπεινή μου ιδέα για όσο αξίζει– τον πιό μεγάλο καλλιτέχνη που βγήκε από την Ελλάδα, ύστερα από τους αρχαίους, τὸ Θεοτοκόπουλο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

«Εἶχα δυὸ ἀγάλματα περίφημα, μία γυναῖκα κι ἓνα βασιλόπουλο, ἀτόφια – φαίνονταν οἱ φλέβες, τόση ἐντέλειαν εἶχαν. Ὅταν χάλασαν τὸν Πόρο, τὰ ἔχαν πάρει κάτι στρατιῶτες, καὶ στ’ Ἄργος θὰ τὰ πουλοῦσαν κάτι Εὐρωπαίων· χίλια τάλαρα γύρευαν [...]. Πῆρα τοὺς στρατιῶτες, τοὺς μίλησα: Αὐτά, καὶ δέκα χιλιάδες τάλαρα νὰ σᾶς δώσουνε, νὰ μὴν τὸ καταδεχτεῖτε νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας. Γι’ αὐτὰ πολεμήσαμε’» (Β΄ 303).

«Ἐγίνα ὡς δεκατέσσερων χρονῶν καὶ πῆγα σ’ ἓναν πατριώτη μου εἰς Ντεσφίνα [...]. Ἦταν γιορτὴ καὶ παγγύρι τ’ Ἀγιαντιοῦ. Πήγαμε στὸ παγγύρι. Μόδωσε τὸ ντουφέκι του νὰ τὸ βαστῶ. Ἐγὼ θέλησα νὰ τὸ ρίξω. Ἐτσακίσθη. Τότε μ’ ἔπιασε σ’ ὄλο τὸν κόσμον ὀμπρὸς καὶ μὲ πέθανε στὸ ξύλο. Δὲ μ’ ἔβλαβε τὸ ξύλο τόσο· περισσότερο ἢ ντροπὴ τοῦ κόσμου. Τότε ὄλοι τρώγαν καὶ πίναν κι ἐγὼ ἔκλαιγα. Αὐτὸ τὸ παράπονο δὲν ἦβρα ἄλλον κριτὴ νὰ τὸ εἰπῶ νὰ μὲ δικιώσει. Ἐκρίνα εὐλογο νὰ προστρέξω στὸν Ἀϊγιάννη, ὅτι στὸ σπίτι του μῶγινε αὐτήνη ἢ ζημιὰ καὶ ἢ ἀτιμία. Μπαίνω τὴ νύχτα μέσα στὴν ἐκκλησιά του καὶ κλειῶ τὴν πόρτα κι ἀρχινῶ τὰ κλάματα μὲ μεγάλες φωνὲς καὶ μετάνοιες: καὶ τὸν περικαλῶ νὰ μοῦ δώσει ἄρματα καλὰ κι ἀσημένια καὶ δεκαπέντε πουγγιὰ χρήματα, κι ἐγὼ θὰ τοῦ φκιάσω ἓνα μεγάλο καντήλι ἀσημένιο. Μὲ τίς πολλὲς φωνὲς κάμαμε τίς συμφωνίες μὲ τὸν ἄγιο»(Β΄ 13-14).

«Ἀνάμεσα Πάτρα καὶ Γαστούνη εἶναι ἓνα χωριό, τὸ Μέγα Σπήλαιγο. Ἐκαμα κονάκι ἐκεῖ. Μοῦ παραπονιόνται οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὴν τυραγνία ποὺ δοκιμάζουν ἀπὸ τοὺς καλογέρους: ὅ,τι παίρνουν τὸ ἀρπάζουν αὐτήνοι. Εἶχα κονάκι σ’ ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπίτι. Τότε τοὺς λέγω:

«- Σὰν τραβᾶτε τόση τυραγνία, δὲν τ’ ἀφήνετε τὸ χωριό σας νὰ φύγετε, νὰ πᾶτε σ’ ἄλλο χωριὸ ἐθνικό, πού ἔναι, τόσα;

»Μοῦ λέγει ἡ παπαδιά:

»-Όταν ήρθαν οι Τούρκοι, εμείς ήμαστε μέσα στο βάλτο στο νερό, τόσες ψυχές, να γλιτώσουμε. Και ήρθαν οι Τούρκοι και μᾶς πιάσανε. Και ήταν τὸ σῶμα μας καταματωμένο ἀπὸ τὶς ἀβδέλες – μᾶς φάγαν. Καὶ τὰ παιδιά πεταμένα μέσα –γιομάτο τὸ νερό– σὰ μπακακάκια πλέγαν. Κι ἄλλα ζωντανὰ κι ἄλλα τελείωναν. Καὶ μ’ ἀφάνισαν κι ἐμένα καὶ τὶς ἄλλες. Γιατί τὰ τραβήξαμε αὐτά; Γι’ αὐτήνη τὴν πατρίδα. Καὶ τώρα δικαιοσύνη δὲ βρίσκουμε ἀπὸ κανέναν. Ὅλο δόλο καὶ ἀπάτη.

»Κι ἔκλαιγε μὲ πικρὰ δάκρυα. Τὴν παρηγόρησα. Μὲ πῆρε τὸ παράπονο κι ἔκλαγα κι ἐγώ» (Β΄ 258).

«Ἐκεῖ πού ’φκίανα τὶς θέσεις στοὺς Μύλους, ἦρθε ὁ Ντερνὺς νὰ μεῖδεῖ: Μοῦ λέγει:

»- Τί κάνεις αὐτοῦ; Αὐτὲς οἱ θέσεις εἶναι ἀδύνατες· τί πόλεμο θὰ κάνετε μὲ τὸν Μπραΐμη αὐτοῦ;

»Τοῦ λέγω:

»- Εἶναι ἀδύνατες οἱ θέσεις κι ἐμεῖς. Ὅμως εἶναι δυνατὸς ὁ Θεὸς ποὺ μᾶς προστατεύει, καὶ θὰ δεῖξομε τὴν τύχη μας σ’ αὐτὲς τὶς θέσεις τὶς ἀδύνατες. Κι ἂν εἴμαστε ὀλίγοι στοὺς πλῆθος τοῦ Μπραΐμη, παρηγοριόμαστε μ’ ἓναν τρόπο· ὅτι ἡ τύχη μας ἔχει τοὺς Ἑλληνας πάντοτε ὀλίγους. Ὅτι ἀρχὴ καὶ τέλος παλαιόθε καὶ ὡς τώρα, ὅλα τὰ θεριά πολεμοῦν νὰ μᾶς φᾶνε καὶ δὲν μποροῦνε. Τρῶνε ἀπὸ μᾶς καὶ μένει καὶ μαγιά. Καὶ οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζουν νὰ πεθάνουν. Καὶ ὅταν κάνουν αὐτήνη τὴν ἀπόφαση, λίγες φορές χάνουν καὶ πολλὲς κερδαίνουν. Ἡ θέση ὅπου εἴμαστε σήμερα ἐδῶ εἶναι τοιοῦτη. Καὶ θὰ ἰδοῦμε τὴν τύχη μας οἱ ἀδύνατοι μὲ τοὺς δυνατούς.

»- Τρὲ μπιέν, λέγει κι ἀναχώρησε ὁ ναύαρχος» (Β΄ 169).

Τότε ἔκατξε ὁ Γκούρας καὶ οἱ ἄλλοι καὶ φάγαμεν ψωμί· τραγουδήσαμεν κ’ ἐγλεντήσαμεν. Μὲ περικάλεσε ὁ Γκούρας κι’ ὁ Παπακώστας νὰ τραγουδήσω· ὅτ’ εἴχαμεν τόσον καιρὸν ὅπου δὲν εἴχαμεν τραγουδήσει – τόσον καιρὸν, ὅπου μας ἔβαλαν οἱ ἴδιοτελεῖς καὶ γιγχήκαμεν διὰ νὰ κάνουν τοὺς κακοὺς τοὺς σκοπούς. Τραγουδοῦσα καλά. Τότε λέγω ἓνα τραγούδι·

Ὁ Ἥλιος ἐβασίλευσε,
Ἐλληνά μου, βασίλευσε
καὶ τὸ Φεγγάρι ἐχάθη
κι' ὁ καθαρὸς Αὐγερινὸς
ποὺ πάει κοντὰ τὴν Πούλια,
τὰ τέσσερα κουβέντιαζαν
καὶ κρυφοκουβεντιάζουν.
Γυρίζει ὁ Ἥλιος καὶ τοὺς λέει,
γυρίζει καὶ τοὺς κρένει
«Ἐψές ὀποῦ βασίλευσα
πίσου ἀπὸ μία ραχούλα,
ἄκ'σα γυναίκεια κλάματα
κι' ἀντρῶν τὰ μυργιολόγια
γι' αὐτὰ τὰ ῥωικά κορμιὰ
στὸν κάμπο ξαπλωμένα,
καὶ μέσ' τὸ αἶμα τὸ πολὺ
εἶν' ὅλα βουτημένα.
Γιὰ τὴν πατρίδα πήγανε
στὸν Ἄδη, τὰ καϊμένα.

Ὁ μαῦρος ὁ Γκούρας ἀναστέναξε καὶ μοῦ λέγει: «Ἀδελφὲ Μακρυγιάννη, σὲ καλὸ νὰ τὸ κάμη ὁ Θεός, ἄλλη φορὰ δὲν τραγούδησες τόσο παραπονεμένα. Αὐτὸ τὸ τραγούδι σὲ καλὸ νὰ μᾶς βγῆ. – Εἶχα κέφι, τοῦ εἶπα, ὀποῦ δὲν τραγουδήσαμεν τόσον καιρόν».
Ἵτι εἰς ταρδιὰ πάντοτες γλεντούσαμεν.

Ἵρχισε ὁ πόλεμος κι' ἄναψε ὁ ντουφεκισμὸς πολὺ. Πῆρα τοὺς ἀνθρώπους μου, πῆγα ἐκεῖ, καθὼς ἤμουν διορισμένος· καὶ στάθηκα καμπόσο καὶ πολεμήσαμεν. Ἵφερα ἀπόξω γύρα τὰ πόστα. Πῆγα εἰς τὸ κονάκι μου ὅ,τι ἔπαιρνε νὰ βασιλέψη τὸ φεγγάρι, νὰ βγάλω τὸν πεζὸ διὰ τὴν Κυβέρνησιν. Ἵρχονται μοῦ λένε· «Τρέξε, σκοτώθη ὁ Γκούρας εἰς τὸ πόστο του. Ἵρριξε ἀναντίον τῶν Τούρκων· ἀπάνου εἰς τὴν φωτιὰ τὸν

βάρεσαν εις τὸν ἀμήλιγγα καὶ δὲν μίλησε τελείως. Πῆγα, τὸν πήραμεν εἰς τὸ νῶμο καὶ τὸν βάλαμε σ' ἓνα μπουντρούμι. Τὸν συγύρισε ἡ φαμελιά του καὶ τὸν χώσαμεν.

(B A')